

Crna Gora

PROTOKOL O POSTUPANJU ORGANA, USTANOVA I ORGANIZACIJA U CRNOJ
GORI SA DJECOM UKLJUČENOM U ŽIVOT I RAD NA ULICI

01 Broj: 08.4/11-26384

gorica, 17.11.2011. godine

Svakodnevno smo svjedoci prosjačenja na javnim mjestima, a posebno trgovima, prometnim ulicama, trgovačkim centrima i ispred ugostiteljskih objekata. U Crnoj Gori, kao i u zemljama regiona, na ulicama milostinju traže u najvećem broju slučajeva djeca, ali i odrasle osobe uglavnom žene, koje sa sobom vode djecu da bi kod građana izazvale sažaljenje. Problem prosjačenja aktuelan je tokom cijele godine, a povećava se tokom državnih i vjerskih praznika i za vrijeme turističke sezone. Nerijetko su djeca primorana da prose i da donose određenu količinu novca svojim roditeljima. Zabrinjavajuća je činjenica da ova djeca nisu uključena u redovan obrazovni sistem, nemaju zdravstveno osiguranje i upitno je da li su upisana u matične knjige. Kao takva, odrastaju u jednom neprijateljskom okruženju, što vodi tome da prihvate taj model ponašanja kao prirodan bez inicijative da ga promjene u budućnosti.

Uslovi u kojima se djeca nalaze, žive i provode svoje djetinjstvo na ulici predstavlja jedan od najtežih i najgrubljih oblika povreda prava djeteta. Naime, takve životne okolnosti djeci uskraćuju mnoga prava zagarantovana UN Konvencijom o pravima djeteta, kao što su prava iz socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, prava na obrazovanje i dr.

Djeca koja se bave prosjačenjem i žive na ulici izložena su riziku da budu predmet ekonomskog i seksualnog iskorištavanja, podpadanja pod ropski položaj i položaj sličan ropskom, kao i predmet trgovine ljudima. Djeca koja prose su djeca čija je druga kuća postala ulica i koja se moraju poverovati "pravilima ulice". Djeca koja žive i rade na ulici kako bi opstala i preživjela, nerijetko trpe neprihvatljivo ponašanje odraslih koji ih zloupotrebljavaju na različite načine.

UVOD

Protokol o postupanju organa, ustanova i organizacija u Crnoj Gori sa djecom koja su uključena u život i rad na ulici u Crnoj Gori (u daljem tekstu: Protokol) je dokument, koji pruža **smjernice za djelovanje** svim akterima koji se bave djecom, ali i porodicom kako bi zajedničkim djelovanjem mogli da preduzimaju radnje i mjere na zaštiti djeteta uključenog u život i rad na ulici, u skladu sa garantovanim pravima djeteta.

Protokol se odnosi na postupanje svih službenih lica i drugih stručnjaka koji obavljaju poslove od značaja za zaštitu djece koja su uključena u život i rad na ulici (policija, centri za socijalni rad, druge ustanove i pružaoci usluga socijalne zaštite, zdravstvene ustanove, vaspitno-obrazovne ustanove, organizacije i dr.). S tim u vezi, Protokol obavezuje: Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvo unutrašnjih poslova/ Upravu policije, Ministarstvo finansija i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete.

Protokol je sačinjen tako da poštuje osnovne principe proizašle iz svih konvencija, zakona, podzakonskih akata i strateških dokumenata koji se odnose na sveobuhvatnu zaštitu djece koja su uključena u život i rad na ulici.

Pravni i strateški okvir:

- **Krivični zakonik¹;**
- **Zakonik o krivičnom postupku²;**
- **Porodični zakon³;**
- **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici⁴;**
- **Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku⁵;**
- **Zakon o unutrašnjim poslovima⁶;**
- **Zakon o javnom redu i miru⁷;**
- **Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti⁸**
- **Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju⁹**
- **Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju¹⁰**
- **Zakon o zdravstvenoj zaštiti¹¹**

¹"Službeni list Republike Crne Gore", br. 070/03 od 25.12.2003, 013/04 od 26.02.2004, 047/06 od 25.07.2006, Službeni list Crne Gore", br. 040/08 od 27.06.2008, 025/10 od 05.05.2010, 073/10 od 10.12.2010, 032/11 od 01.07.2011, 064/11 od 29.12.2011, 040/13 od 13.08.2013, 056/13 od 06.12.2013, 014/15 od 26.03.2015, 042/15 od 29.07.2015, 058/15 od 09.10.2015, 044/17 od 06.07.2017, 049/18 od 17.07.2018

²"Službeni list Crne Gore", br. 057/09 od 18.08.2009, 049/10 od 13.08.2010, 047/14 od 07.11.2014, 002/15 od 16.01.2015, 035/15 od 07.07.2015, 058/15 od 09.10.2015, 028/18 od 27.04.2018

³"Službeni list Republike Crne Gore", br. 001/07 od 09.01.2007, Službeni list Crne Gore", br. 053/16 od 11.08.2016

⁴"Službeni list Crne Gore", br. 046/10 od 06.08.2010, 040/11 od 08.08.2011

⁵"Službeni list Crne Gore", br. 064/11 od 29.12.2011

⁶"Službeni list Crne Gore", br. 044/12 od 09.08.2012, 036/13 od 26.07.2013, 001/15 od 05.01.2015, 070/21 od 25.06.2021

⁷"Službeni list Crne Gore", br. 064/11 od 29.12.2011

⁸"Sl. list CG", br. 27/2013, 1/2015, 42/2015, 47/2015, 56/2016, 66/2016, 1/2017, 31/2017 - odluka US, 42/2017 i 50/2017

"Službeni list Crne Gore", br. 027/13 od 11.06.2013, 001/15 od 05.01.2015, 042/15 od 29.07.2015, 047/15 od 18.08.2015, 056/16 od 23.08.2016, 066/16 od 20.10.2016, 001/17 od 09.01.2017, 031/17 od 12.05.2017, 042/17 od 30.06.2017, 050/17 od 31.07.2017

⁹"Službeni list Crne Gore", br. 64 od 28. novembra 2002, 31/05, 49/07, "Sl. listu Crne Gore", br. 4 od 17. januara 2008, 21/09, 45/10, 40/11, 45/11, 36/13, 39/13, 44/13

¹⁰"Službeni list Crne Gore" br. 64/2002, 49/2007 i u "Službenom listu CG", br. 45/2010, 40/2011 - drugi zakon, 39/ i 47/2017

¹¹"Službeni list Crne Gore", br. 003/16 od 15.01.2016, 039/16 od 29.06.2016, 002/17 od 10.01.2017

- **Zakon o zdravstvenoj zaštiti¹¹**
- **Zakon o zaštiti podataka o ličnosti¹²**

- **Pravilnik o organizaciji, normativima, standardima i načinu rada centra za socijalni rad**
- **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici**
- **Protokol o suzbijanju ranog napuštanja školovanja**
- **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad djecom i adolescentima namnjenjen zdravstvenim radnicima**
- **Sporazum o saradnji u borbi protiv trgovine ljudima**

- **Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja obuhvata period 2017–2021. godine**
- **Strategija zaštite od nasilja u porodici 2016-2020. godina**
- **Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021 – 2025. godina**
- **Strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2019-2024. godina**

Protokolom se detaljno definišu obaveze preduzimanja potrebnih mjera za osiguranje organizovanosti, opremljenosti i edukovanosti dovoljnog broja specijalizovanih stručnjaka koji se bave problematikom koja obuhvata život i rad djece na ulici.

Pojmovi koji se koriste u Protokolu, a koji imaju rodni značaj, bez obzira na to da li se koriste u muškom ili ženskom rodu, obuhvataju na jednak način muški i ženski rod.

U skladu sa UN Konvencijom za prava djeteta, dijete se definiše kao osoba ispod 18 godina starosti, te se u Protokolu ne pravi razlika u terminologiji između djeteta, mlađeg maloljetnika i starijeg maloljetnika.

- **Osnovna načela**

U Protokol su ugrađena osnovni principi Konvencije UN o pravima djeteta: pravo na život, opstanak i razvoj, nediskriminacija, najbolji interes i participacija djeteta.

Protokol se odnosi na svu djecu koja su uključena u život i rad na ulici na teritoriji Crne Gore, i to djecu koja imaju prebivalište ili boravište u Crnoj Gori, kao i djecu koja su zatečena na teritoriji Crne Gore, bez obzira na to da li su domaći državljani, strani državljani ili djeca bez državljanstva.

¹¹"Službeni list Crne Gore", br. 003/16 od 15.01.2016, 039/16 od 29.06.2016, 002/17 od 10.01.2017

¹²"Službeni list Crne Gore", br. 079/08 od 23.12.2008, 070/09 od 21.10.2009, 044/12 od 09.08.2012, 022/17 od 03.04.2017

• Ciljevi Protokola

Opšti cilj Protokola jeste unaprjeđenje dobrobiti djece stvaranjem uslova za bezbjedan boravak i rad na ulici koji je koristan za djecu, preduprjeđenjem i sprječavanjem okolnosti i situacija koje izlažu djecu nebezbjednim i drugim potencijalno ili stvarno štetnim aspektima života i rada na ulici, i sprovođenje brzog i koordinisanog postupka koji štiti dijete od zloupotrebe i nasilja i obezbjeđuje mu odgovarajuću zaštitu i rehabilitaciju.

Specifični ciljevi Protokola su:

- uspostavljanje pravovremene i operativne procedure za koordinisan postupak zaštite djeteta koje je uključeno u život i rad na ulici na teritoriji Crne Gore od izlaganja nepovoljnim okolnostima i potencijalne ili stvarne štete, kao i obezbjeđivanje odgovarajuće pomoći i podrške djetetu;
 - informisanje službenih lica i drugih stručnjaka koji rade sa djecom, djece koja su uključena u život i rad na ulici, osoba koje o njima brinu, njihovih porodica, kao i šire javnosti, o postupanju u slučajevima kada je dijete zatečeno da živi ili radi na ulici;
 - uspostavljanje koordinisane međusektorske i intersektorske saradnje stručnjaka različitih organa, ustanova i organizacija u cilju zaštite djece koja su uključena u život i rad na ulici;
 - utvrđivanje preventivnih mjera kojima se obezbjeđuje bezbjedno i podsticajno okruženje za život i radne aktivnosti svakog djeteta, a naročito djece u riziku od izlaganja nepovoljnim okolnostima života i rada na ulici.
- Podizanje svijesti laičke i stručne javnosti o važnosti sprječavanja dječijeg prosjačenja, multidisciplinarno djelovanje i kontinuirana edukacija RE zajednice;
- Informisanje cjelokupne javnosti, posebno osjetljivih kategorija stanovništva o mehanizmima borbe protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori;
- Formiranje jedinstvene baze podataka za djecu uključenu u život i potencijalno ili stvarno škodljiv i opasan rad na ulici;
- Unaprjeđenje kapaciteta pružaoca usluga podrške za život u zajednici;
- Uključivanje lokalnih samouprava u sprovođenju aktivnosti predviđenih Protokolom.

II POJMOVI KOJI SE KORISTE U OVOM PROTOKOLU

Za potrebe ovog protokola koriste se pojmovi:

Djeca uključena u život na ulici su ona koja žive, rade ili borave na ulici, i kojima ulica predstavlja dom ili centralno mjesto za obavljanje svakodnevnih aktivnosti. To su djeca sa

različitim karakteristikama, koja se nalaze u različitim okolnostima: djeca beskućnici (uključujući djecu koja žive na ulici sa svojom porodicom), djeca koja rade na ulici, a spavaju u svojim domovima, djeca koja rade na pijacama, otvorenim tržnicama, tržnim centrima i drugim javnim mjestima, djeca koja su napustila porodicu ili ustanovu i sl. Ova djeca zarađuju sredstva za život prodajom raznovrsne robe, pružanjem usluga (dijeljenje letaka, pranje prozora na vozilima, pomoć pri parkiranju, sviranje i pjevanje na javnim mjestima i dr.), prikupljanjem sekundarnih sirovina, prosjačenjem i drugim aktivnostima. Ona mogu biti samoorganizovana u grupe ili pod izvjesnom kontrolom i nadzorom porodice ili drugih osoba. Jedan broj djece boravi na ulici bez konkretnih ekonomskih aktivnosti, jer emocionalna podrška koju imaju u porodici, školi ili zajednici ne odgovara njihovim potrebama.

Dječiji rad na ulici označava učešće djece u aktivnostima koje se mogu razmijeniti za novac, robu, uslugu ili neke druge dobiti, a koje se odvijaju na ulici ili otvorenom prostoru, tržnom centru ili drugom javnom mjestu, u okviru formalnog (sa odgovarajućim administrativnim dozvolama ili ovlaštenjima) ili neformalnog sektora, u pratnji roditelja ili druge odrasle osobe, sa drugom djecom ili bez pratnje. Najčešće je u pitanju ulična prodaja i pružanje usluga na ulici (uključujući i aktivnosti koje zabavljaju prolaznike ili umjetničko izvođenje), a obuhvata i volonterske, promotivne i zagovaračke dobrovoljne aktivnosti. Dječiji rad na ulici može biti, zavisno od vrste rada i okolnosti pod kojima se taj rad odvija, koristan ili štetan, a u brojnim slučajevima i opasan po djecu.

Koristan dječiji rad je rad koji obavlja dijete a koji ne ugrožava njegovo zdravlje i lični razvoj i ne ometa njegovo školovanje. Takav rad obuhvata aktivnosti pomoći roditeljima u domaćinstvu, pomoć u porodičnom poslu ili zarađivanje džeparca radnim aktivnostima van vremena koje se provodi u školi ili tokom školskog raspusta. Pri obavljanju radnih aktivnosti, djetetu treba da bude obezbijeđen adekvatan nadzor roditelja ili druge odgovorne odrasle osobe, u skladu sa uzrastom. Ovakav rad djece je koristan i poželjan, pomaže razvoju i sticanju kompetencija, pruža im mogućnost za razvoj vještina i sticanje iskustva, doprinosi dobrobiti njih samih i njihovih porodica, i povećava vidljivost i položaj djece kao kompetentnih aktera u društvu. Dijete sa navršenih 15 godina može, prema zakonu, zasnovati radni odnos, a prije i nakon tog uzrasta može se angažovati i u drugim raznovrsnim radnim aktivnostima koje nisu štetne po zdravlje, fizički, emocionalni, socijalni i moralni razvoj djeteta i ne ometaju njegovo školovanje.

Potencijalno škodljiv dječiji rad je rad koji može da ugrozi blagostanje djeteta i ometa njegovo obrazovanje, razvoj i budućnost. Takav rad, svojom prirodom i/ili načinom na koji se obavlja, može da izloži dijete rizicima od zloupotrebe, eksploatacije i socijalne isključenosti, nezavisno od toga da li je djetetu pri tome obezbeđen adekvatan nadzor.

- **Adekvatan nadzor djeteta** koje radi na ulici podrazumjeva prisustvo roditelja ili druge odgovorne odrasle osobe u skladu sa uzrastom djeteta koja se stara o bezbjednosti djeteta i omogućava mu rad na ulici na mjestima na kojima je zaštićeno od nasilja, kriminala, saobraćajnih, zdravstvenih i drugih rizika.

Štetan dječiji rad je rad koji škodi blagostanju djeteta i ometa njegovo obrazovanje, razvoj i budućnost. To je rad, koji svojom prirodom i/ili načinom na koji se obavlja, nanosi štetu, zloupotrebljava i eksploatiše djecu i lišava djecu obrazovanja (onemogućava ih da pohađaju školu, ili ih obavezuje da napuste školu prije vremena, odnosno prinuđava djecu da se školuju u izuzetno teškim uslovima).

Najgori oblici dječijeg rada obuhvataju posebno štetne forme dječijeg rada, i to: sve oblike ropstva ili sličnih aktivnosti, seksualnu eksploataciju djece, eksploataciju djece za vršenje krivičnih dela, posebno onih koja su vezana za proizvodnju i krijumčarenje droge i opasan dječiji rad.

Opasan dječiji radna ulici je bilo kakav rad na ulici koji ugrožava zdravlje, bezbjednost ili moral djece, što se utvrđuje na osnovu uzrasta, vrste aktivnosti u koju je dijete uključeno i okolnosti u kojima se takve aktivnosti obavljaju, i to:

- **Prema uzrastu:**

a) svaki rad za djecu mlađu od 7 godina;

b) rad na ulici bez adekvatnog nadzora za djecu do 14 godina;

c) rad noću na ulici (od 22 časa do 6 časova narednog dana) za djecu bilo kog uzrasta, jeste opasan dječiji rad.

- **Prema okolnostima:**

bilo koja radna aktivnost koja se odvija u ekstremnim vremenskim prilikama (npr. jaka hladnoća, kiša ili vrućina) i u neadekvatnoj obući i odjeći, kao i u nebezbednim okolnostima (prometna saobraćajnica, velika visina i dr).

- **Prema vrsti posla:**

bilo koja aktivnost koja ugrožava bezbjednost, zdravlje, dobrobit, moral ili školovanje djece kao što je rad sa opasnim materijama (npr. skupljanje određenih sekundarnih sirovina), prosjačenje i bilo koja kriminalna aktivnost koja uključuje djecu.

Opasan dječiji rad može, ali ne mora, da se javi istovremeno sa drugim oblicima najgoreg dječijeg rada (ropstvo ili praksa slična ropstvu, korišćenje djece za komercijalnu seksualnu eksploataciju, uključivanje djece u distribuciju narkotika i sl).

Prisilni dječiji rad je svaki rad koji se od djeteta zahtijeva pod prijetnjom bilo kakve kazne, bilo da je prisila primjenjena prema djetetu ili prema roditelju, ili je u pitanju rad djeteta koji je posledica toga što su njegovi roditelji uključeni u prisilan rad. U ovim slučajevima, eventualni pristanak djeteta se ne smatra validnim.

Prosjačenje djece podrazumijeva aktivno ili pasivno učešće djece u aktivnostima prosjačenja, u pratnji roditelja ili druge odrasle osobe, sa drugom djecom ili bez pratnje. Aktivnosti prosjačenja su one u kojima osoba traži od nepoznatih lica novac ili druge materijalne vrednosti (hrana, odjeća, obuća i sl), jer navodi da je siromašna, u trenutnoj nevolji ili traži dobrotvorne donacije usled zdravstvenih i religioznih razloga, i to bespovratno i bez pružanja protivusluge. Ukoliko je dijete u pratnji roditelja ili druge osobe koja prosi, čak i kada dijete ne prosi direktno, to je situacija prosjačenja djece. Prosjačenje djece, bilo da ima elemente prisilnog rada ili ne, uvijek predstavlja formu opasnog dječijeg rada, jer škodi moralu, a često i zdravlju i bezbjednosti djece koja su uključena u njega.

Trgovina ljudima podrazumijeva vrbovanje, prevoz, prebacivanje, predaju, prodaju, kupovanje, posredovanje u prodaji, sakrivanje ili držanje drugog lica/djeteta, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, dovođenja u položaj sluge, ropstva ili ropstvu sličan odnos, vršenja kriminalne djelatnosti, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, sklapanja nedozvoljenog braka, radi oduzimanja dijela tijela za presađivanje ili radi korišćenja u oružanim sukobima, sa ili bez upotrebe sile ili prijetnje, dovođenja u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti ili neki drugi od navedenih načina izvršenja u skladu sa zakonom.¹³

Službenim licem, u smislu ovog protokola, smatra se:

- 1) lice koje u državnom organu vrši službene dužnosti;
- 2) izabrano, imenovano ili postavljeno lice u državnom organu, organu lokalne samouprave ili lice koje stalno ili povremeno vrši službene dužnosti ili službene funkcije u tim organima;
- 3) lice u ustanovi ili drugom subjektu, kojem je povjereno vršenje javnih ovlašćenja, koje odlučuje o pravima, obavezama ili interesima fizičkih ili pravnih lica ili o javnom interesu;
- 4) lice kojem je povjereno vršenje pojedinih službenih dužnosti ili poslova (sudija, državni tužilac, policajac, komunalni policajac, stručni radnik centra za socijalni rad i dr).

¹³član 444 Krivičnog zakonika ("Službeni list Republike Crne Gore", br. 070/03 od 25.12.2003, 013/04 od 26.02.2004, 047/06 od 25.07.2006, Službeni list Crne Gore", br. 040/08 od 27.06.2008, 025/10 od 05.05.2010, 073/10 od 10.12.2010, 032/11 od 01.07.2011, 064/11 od 29.12.2011, 040/13 od 13.08.2013, 056/13 od 06.12.2013, 014/15 od 26.03.2015, 042/15 od 29.07.2015, 058/15 od 09.10.2015, 044/17 od 06.07.2017, 049/18 od 17.07.2018)

III. PREVENTIVNE MJERE I AKTIVNOSTI RANE INTERVENCIJE I PODRŠKE DJECI KOJA SU UKLJUČENA U ŽIVOT I RAD NA ULICI I NJIHOVIM PORODICAMA

Preventivne mjere treba da omoguće da djeca razviju vještine potrebne za koristan život u društvu, i da obezbijede uključenost u obrazovanje i društvene tokove djeci koja su izložena rizicima. Organi, ustanove i organizacije, obuhvaćeni ovim protokolom, treba da aktivnim djelovanjem sprovode odgovarajuće preventivne aktivnosti u cilju sprečavanja situacija života i rada djece na ulici koje ugrožavaju blagostanje, život i razvoj djeteta.

Preventivni programi treba da, kad god je to moguće, budu multisektorski i da doprinose stvaranju podsticajnog okruženja za život i razvoj djeteta i obezbijede sledeće:

- sprovođenje aktivnosti koje podržavaju korisne oblike rada djece na ulici (npr. ulične igre u okviru kulturnih, sportskih, zabavnih i drugih aktivnosti i manifestacija), kojima se povećava vidljivost djece u društvu i doprinosi smanjenju socijalne isključenosti djece iz osjetljivih grupa i istovremeno podstiče participacija djeteta;
- podizanje svijesti djece i članova njihovih porodica u pogledu poštovanja i ostvarenja prava djeteta, naročito u odnosu na djecu kod koje postoji rizik uključivanja u nepoželjne, potencijalno škodljive i štetne oblike života i rada na ulici;
- pravovremenu identifikaciju i otklanjanje rizika na nivou porodice i društva, kako bi se stvorili uslovi za pravilan i potpun razvoj svakog djeteta, kao i uslovi za koristan i bezbjedan rad djece na ulici.
- razvoj vještina kod djece i podsticanje odgovornog odnosa u pogledu nepishčnosti redovnog školovanja;
- edukaciju roditelja i drugih osoba koje se staraju o djeci o njihovim pravima, dužnostima i odgovornostima u pogledu brige o djeci;
- osnaživanje porodica radi obezbjeđivanja bezbjednog i podsticajnog okruženja za odrastanje svakog djeteta;
- uspostavljanje efikasne mreže za prevenciju povezivanjem svih aktera u zajednici u cilju pružanja adekvatne edukacije, pomoći i podrške djeci i porodicama u riziku;
- senzibilisanje opšte javnosti u pogledu rizika, posljedica, kao i mogućnosti i značaja sprečavanja izloženosti djece potencijalno škodljivim i štetnim oblicima života i rada na ulici.

IV. PROCEDURA ZAŠTITE DJECE KOJA SU UKLJUČENA U ŽIVOT I RAD NA ULICI

4.1. Prepoznavanje i prijavljivanje slučajeva djece uključene u život i rad na ulici

Svaki pojedinac koji u svom okruženju primijeti dijete za koje vjeruje ili pretpostavlja da je uključeno u život i potencijalno škodljiv rad na ulici, za koje sumnja da prosjači i bavi se skitnjom, može da o tome obavijesti policiju na broj 122 ili dolaskom do najbližeg Centra bezbiječnosti/Odjeljenja bezbiječnosti (policijske stanice). Dužnost da prihvati prijavu ima i Centar za socijalni rad nadležan za postupanje na teritoriji na kojoj je dijete zatečeno. Prijavu Centar za socijalni rad može prihvatiti neposredno u službenim prostorijama, odnosno putem dežurnog broja telefona postupajućeg centra (nakon čega dalje postupanje nastavlja sa policijskim službenicima u skladu sa nadležnostima).

Nadležni organ koji je primio prijavu bilježi osnovne informacije o situaciji u kojoj je dijete primjećeno, i to:

- lokacija, odnosno adresa na kojoj je dijete primjećeno;
- procjena/pretpostavka uzrasta djeteta i stanja u kome se dijete nalazi – kako dijete izgleda, opis odjeće i obuće koju nosi i druge karakteristike i specifičnosti u vezi sa izgledom djeteta;
- aktivnosti i okolnosti u kojima je dijete primjećeno;
- da li je dijete pod nadzorom ili u pratnji odrasle osobe i, ukoliko jeste, kako izgleda odrasla osoba, kako se ponaša tj. kakve aktivnosti ona obavlja;
- druge okolnosti za koje smatra da mogu biti od značaja za procjenu daljeg postupanja.

Ukoliko je slučaj prijavljen od strane službenog lica ili drugog stručnjaka iz sistema zaštite (za vrijeme radnog vremena), potrebno je da to lice sačini i službenu bilješku, pri čemu se takvo dokumentovanje stanja djeteta i drugih relevantnih okolnosti rukovodi gore navedenim kriterijumima.

4.2. Postupanje policije nakon prijavljivanja slučaja

Ukoliko podaci iz prijave ukazuju da je dijete stvarna ili potencijalna žrtva krivičnog djela ili prekršaja sa elementima eksploatacije, zlostavljanja ili zanemarivanja, kao i u drugim slučajevima u kojima je djetetu potrebno obezbijediti zaštitu, na lice mjesta dolaze službenici policije i obavještava se nadležni centar za socijalni rad.

Prvi kontakt sa djetetom, nakon izlaska na teren, treba da omogući **početnu procjenu stanja djeteta i drugih okolnosti** relevantnih za pružanje zaštite djetetu u saradnji sa drugim stručnjacima i službama u sistemu zaštite. Prilikom prvog kontakta sa djetetom, policijski službenik nastoji da uspostavi odnos povjerenja. Potrebno je da se predstavi djetetu, da mu objasni razloge za obavljanje razgovora, kao i šta će se desiti nakon obavljenog razgovora. Ukoliko prvi kontakt sa djetetom ostvaruje službenik policije koji nije inspektor za maloljetnike u zavisnosti od konkretne situacije i početne procjene okolnosti, službenik će obavijestiti centar za socijalni rad i inspektora za maloljetnike, pristupiti dovođenju djeteta do prostorija policije službenim autom Ministarstva unutrašnjih poslova.

Na osnovu razgovora sa djetetom, opservacije opšteg stanja djeteta i okruženja u kome se nalazi, policijski službenik na terenu procjenjuje:

- 1) da li se radi o djetetu uključenom u život i potencijano škodljiv, štetan ili opasan rad na ulici?
- 2) da li se dijete nalazi u riziku po zdravlje i razvoj?
- 3) da li je djetetu potrebna medicinska pomoć?
- 4) da li je djetetu potrebno osigurati bezbjednost?
- 5) da li okolnosti ukazuju na postojanje krivičnog djela ili prekršaja?
- 6) da li je potrebno odmah obavijestiti i pozvati centar za socijalni rad ili drugi organ u sistemu zaštite?

Kada policijski službenik uoči da dijete ima povrede ili da je u lošem zdravstvenom stanju, obavještava službu Hitne pomoći, kao i nadležni centar za socijalni rad.

Kada se na osnovu obavljenog razgovora sa djetetom i obezbijeđenih dokaza utvrdi da postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo sa elementima eksploatacije, zlostavljanja ili zanemarivanja na štetu djeteta, policija odmah obavještava i nadležni centar za socijalni rad, a u slučaju sumnje da je dijete žrtva trgovine ljudima, obavještava i **Ministarstvo unutrašnjih poslova/ Odjeljenje za borbu protiv trgovine ljudima**. U tom slučaju primjenjuju se procedure predviđene Nacionalnim planom za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima.¹⁴ Policijski

službenici dužni su da postupe po nalogu ili zahtjevu državnog tužioca i da mu dostave krivičnu prijavu ili izvještaj, a centru za socijalni rad pisano obaveštenje o preduzetim aktivnostima policije.

Ako policijski službenik nakon procjene ustanovi da nije u pitanju dijete uključeno u život i rad na ulici, ili dijete koje je ugroženo drugim okolnostima, **obustaviće dalje postupanje** u konkretnom slučaju i o tome će sačiniti službenu zabilješku.

Dovođenje djeteta do službenih prostorija policije ili drugih organa i ustanova **mogü obavljati svi policijski službenici**, odnosno oni koji su najbliži mjestu u trenutku pronalaska djeteta, nakon čega se pristupa provjeri ili utvrđivanju identiteta.

Posebno se prikupljaju i kasnije u službene spise (izveštaj, službena zabilješka, zapisnik) bilježe podaci o sledećem:

- 1) mjesto (adresa) na kome se dijete nalazi ili je primjećeno;
- 2) uzrast i stanje djeteta – fizički izgled (naročito vidljive povrede ili oštećenja), emocionalno stanje (da li je dijete uplašeno, ravnodušno, ljutito), ponašanje, opis odjeće, obuće i druge karakteristike i specifičnosti;
- 3) okolnosti u kojima je dijete primjećeno i aktivnosti u koje je bilo uključeno, naročito da li postoje pokazatelji da je dijete pod prismotrom ili žrtva eksploatacije;
- 4) da li je dijete nađeno u prisustvu druge djece i odraslih – karakteristike, odnos sa djetetom, aktivnosti i ponašanje tih osoba;
- 5) druge okolnosti za koje procjeni da mogu biti od značaja za procjenu daljeg postupanja.

Ukoliko je dijete zatečeno sa odraslom osobom, policijski službenik će provjeriti, odnosno utvrditi identitet te osobe i sa njom posebno obaviti razgovor kako bi, prije svega, provjerilo, odnosno utvrdilo sledeće:

- 1) podaci o prebivalištu i boravištu,
- 2) drugi podaci o pravnom statusu (državljanstvo, boravišna dozvola, da li se lice nalazi u policijskoj evidenciji, itd.),
- 3) odnos odrasle osobe sa djetetom (ili drugom uključenom djecom),
- 4) da li su odrasloj osobi ugroženi bezbijednost i zdravlje,
- 5) da li postoje pokazatelji da je odrasla osoba pod prismotrom ili žrtva krivičnog djela ili prekršaja?
- 6) da li ima pokazatelja da ta osoba iskorišćava djecu za vršenje krivičnih djela ili prekršaja?

4.2.1. Primjena policijskih ovlaštenja

U vršenju poslova policija primenjuje **zakonom predviđena policijska ovlaštenja**¹⁵ radi osiguranja bezbjednosti i zaštite djeteta (upozorenje i naređenje, utvrđivanje identiteta, dovođenje, prikupljanje obaveštenja, oduzimanje predmeta i dr). Primjena policijskih ovlaštenja prema djetetu koje je uključeno u život i rad na ulici uvijek se rukovodi **principima srazmjernosti i cjelishodnosti**, vodeći računa o uzrastu djeteta.

Kada preduzima mjere i radnje prema djetetu, policijski službenik **postupa obazrivo**, vodeći računa o zrelosti, drugim ličnim svojstvima i zaštiti privatnosti djeteta, a sve u cilju da mjere i radnje koje se preduzimaju ne bi štetno uticale na njihov razvoj i **u skladu sa najboljim interesima djeteta**.

Svi policijski službenici koji u radu na otkrivanju krivičnih djela i prekršaja i njihovih učinilaca dođu u kontakt sa djetetom, bilo da se ono pojavljuje u svojstvu učinioca krivičnog djela ili prekršaja, ili je iskorišten za vršenje krivičnog djela ili prekršaja, odnosno u svojstvu oštećenog, i/ili svjedoka dužni su da **odmah o tome obavijeste policijskog službenika koji je stekao posebna znanja iz oblasti prava djeteta tj inspektora za maloljetnike** koji može dati instrukcije o daljem postupanju ili preuzeti dalji rad u predmetu.

Ukoliko policijski službenik na terenu utvrdi da dijete svojim ponašanjem može da dovede u opasnost svoju bezbjednost ili da ugrozi javni red, **upozoriće dijete na posledice takvog ponašanja i narediti mu da prestane sa ponašanjem** koje nije dopušteno i kojim ugrožava sebe (recimo, narediće djetetu da se skloni sa prometne raskrsnice na kojoj pere stakla na vozilima).

Upozorenje mora biti dato na način koji je prilagođen uzrastu djeteta, kako bi dijete moglo da razumije zbog čega njegovo ponašanje i okolnosti u kojima se nalazi mogu ugroziti njegovu bezbjednost i prouzrokovati druge štetne posledice. Prilikom izdavanja naređenja, policijski službenik će djetetu predočiti i mjere koje mogu biti preduzete ukoliko se ne ponaša u skladu sa naređenjem.

Prema djetetu se **ne mogu primenjivati sredstva prinude**, osim u slučaju kada ono svojim ponašanjem ugrožava sopstveni život ili život drugog lica.

U situacijama kada na terenu nije moguće provjeriti, odnosno utvrditi identitet djeteta i odraslih osoba u njihovoj pratnji, ili pribaviti druge podatke, potrebno je **obezbijediti dovođenje u službene prostorije policije**.

Prostorije u kojima se **postupa sa djecom**, potrebno je opremiti sadržajima koji odgovaraju njihovim potrebama i interesima i na prikladnim mjestima izložiti brošure, postere i plakate, u cilju informisanja o pravima djeteta, rizičnim ponašanjima, prepoznavanjima različitih oblika zloupotreba, informacijama o službama zaštite i pomoći. Propagandni materijal bi trebao obavezno

¹⁵Zakon o unutrašnjim poslovima ("Službeni list Crne Gore", br. 044/12 od 09.08.2012, 036/13 od 26.07.2013, 001/15 od 05.01.2015) i Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službeni list Crne Gore", br. 064/11 od 29.12.2011)

sadržati i poruke u vidu priče i/ili slikovnice u cilju postizanja boljeg razumijevanja od strane djeteta (imajući u vidu zrelost, obrazovanost, pismenost i sl.).

Prikupljanje obavještenja od djeteta obavlja isključivo inspektor za maloljetnike, u prisustvu roditelja ili staratelja, a obezbjeđuje se i prisustvo predstavnika organa starateljstva koji će po potrebi preduzimati mjere iz svoje nadležnosti.

Dijete se u službene prostorije policije, dovodi u cilju utvrđivanja, odnosno provjere identiteta i prikupljanja obavještenja o zakonskim zastupnicima, odnosno o događaju u kome je zatečeno, pri čemu se mora **postupati sa naročitom hitnošću**.

Postupak za utvrđivanje, odnosno provjeru identiteta mora se sprovesti sa posebnom pažnjom, a u skladu sa ovlašćenjima policije.

U službenim prostorijama policije policijski službenik informiše dijete i njegove roditelje odn. staratelje o mjerama i radnjama koje će preduzeti, kao i o pravima i službama socijalne zaštite koje im stoje na raspolaganju radi pružanja pomoći i podrške.

U službenim prostorijama policije dijete se može samo privremeno zadržati, do dolaska roditelja, staratelja ili odgovornog lica iz ustanove za smještaj korisnika odnosno centra za socijalni rad, koji dijete preuzimaju i/ili sprovode mjere iz svoje nadležnosti.

Prikupljanje obavještenja od djeteta na čiju štetu je učinjeno krivično djelo obavlja inspektor za maloljetnike, samostalno ili u saradnji sa policijskim službenikom kod koga je predmet u radu, uz prisustvo zakonskog zastupnika maloljetnog lica. Ovo se odnosi na sve situacije u kojima postoji opravdana sumnja da je dijete zlostavljano i eksploatisano, navođeno i iskorišćeno za vršenje određenih radnji kao i u slučajevima kada postoje elementi organizovanog kriminala uključujući trgovinu ljudima/djecom.

Kada je zakonski zastupnik spriječen da prisustvuje (nedostupan ili postoje osnovi sumnje da je učinio krivično djelo na štetu maloljetnog lica), ili kada je to u najboljem interesu djeteta, prikupljanje obavještenja obaviće se uz prisustvo predstavnika organa starateljstva ili ustanove za smještaj maloljetnika, odnosno **osobe od povjerenja** koju dijete samo izabere, u dogovoru sa predstavnikom organa starateljstva, o čemu se u pisanoj formi istovremeno obavještava i nadležni organ starateljstva.

Preduzimanje daljih mjera i radnji iz nadležnosti policije, vrši se po nalogu državnog tužioca, kao i u saradnji sa organima starateljstva.

4.3 Postupanje centra za socijalni rad nakon prijavljivanja slučaja

4.3.1 Nadležnosti centra za socijalni rad

Ovlašćenja Centra za socijalni rad proizilaze iz Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti, Porodičnog zakona i pratećih pravilnika, kojim su propisane nadležnosti i mjere koje centri za socijalni rad preduzimaju, a ogledaju se u otkrivanju i prikupljanju podataka o zlostavljanoj i zanemarenoj djeci, što uključuje i djecu uključenu u život i potencijalno ili stvarno škodljiv i opasan rad na ulici,

kao i ključnu ulogu u sprovođenju centralnog postupka procjene rizika i potreba djeteta, organizovanju specijalizovane procjene, planiranju zaštitnog procesa i tretmana, u primjeni mjera socijalne i dječije zaštite i mjera porodičnopravne zaštite iz nadležnosti organa starateljstva.

4.3.2. Prijavljivanje centru za socijalni rad i prijem prijave

Postupanje centra za socijalni rad

1. Prijemni radnik/ca je dužan da EVIDENTIRA SVAKU prijavu o djetetu/djeci uključenoj u život i rad na ulici, a koja može biti usmena (neposredno, putem telefona), pismena ili anonimna. Prijava se podnosi centru za socijalni rad na čijoj teritoriji je dijete zatečeno.
2. Ukoliko se dijete zatekne van mjesta prebivališta, nakon preduzetih mjera iz neodložnih intervencija, službena zabilješka upućuje se matičnom centru za socijalni rad koji sprovodi dalje postupke vezane za konkretan slučaj;
3. U slučaju dežurstva/pripravnosti obezbjediti tehničke uslove za nesmetanu komunikaciju i preduzimanje svih mjera iz svoje nadležnosti (stalno dostupan telefon, itd).
4. Stručni radnik zadužen za prijem, prosljeđuje slučaj rukovodiocu stručne službe, odnosno voditelju slučaja ili drugom zaduženom stručnom radniku, ako se zahtjev odnosi između ostalog na:
 - 1) fizičko, emocionalno ili seksualno zlostavljanje i zanemarivanje djeteta;
 - 2) rizik da postane žrtva eksploatacije ili trgovine ljudima;
 - 3) dijete koje nema roditelje, odnosno čiji roditelji ili staratelji nijesu u stanju da se brinu o djetetu;
 - 4) dijete koje ispoljava probleme u ponašanju;
 - 5) dijete čije potrebe za njegom prevazilaze mogućnosti njegove porodice;
 - 6) roditelje koji se spore okonačina njege i staranja o djetetu i
 - 7) druge slučajeve u skladu sa zakonom.
5. Prijemna kancelarija o svakoj sumnji ili prijavi dojave o djetetu/djeci obavještava policiju ODMAH na raspoloživ način (telefon, viber, fax, email).

6. Svaki službenik centra je DUŽAN da podatak o podnosiocu prijave NE ODAJE nikome, izuzev u dijelu profesionalne dužnosti za razmjenu informacija u skladu sa ovim Protokolom (institucije i organizacije u krugu tima multidisciplinarnе zaštite mogu razmijeniti podatak o licu koje prijavljuje događaj).
7. Voditelja slučaja na predmetu određuje direktor/ rukovodilac / odgovorno lice u sistemu socijalne i dječije zaštite, u najkraćem roku. Voditelj slučaja će se odrediti shodno težini predmeta, uzimajući u obzir iskustvo i kompetencije.
8. Tokom kontakta sa djetetom voditelj slučaja treba da osigura da dijete tokom razgovora bude u sigurnom okruženju kako bi se uspostavio odnos povjerenja, i kako bi bez straha moglo iskazati svoje probleme i poteškoće, uključujući i važne informacije koje se odnose na djetetov razvoj, način funkcionisanja u porodici, potencijalne rizike, snage i sl.
9. Ukoliko je dijete sposobno da formira svoje mišljenje, treba mu omogućiti da ga iznese, u svim fazama procesa ostvarivanja i zaštite njegovih prava, na način koji odgovara njegovom uzrastu i razumijevanju situacije, posebno vodeći računa o mogućnostima uticaja lica koja ga prisiljavaju na život i rad na ulici.
10. Tokom kontakta sa porodicom voditelj slučaja procjenjuje roditeljske kapacitete i u skladu sa tim daje im informacije o pravima i načinima ostvarivanja prava iz socijalne zaštite shodno Zakonu o socijalnoj i dječijoj zaštiti i Porodičnom zakonu, ukazuje djetetu, roditelju ili staratelju na aktivnosti koje je potrebno preduzeti zbog bezbjednosti djeteta.
11. Ukoliko se utvrde oslabljeni kapaciteti i kompetencije roditelja izriče se mjera nadzora nad vršenjem roditeljskog prava.
12. Ukoliko ostanak djeteta u biološkoj porodici predstavlja rizik preduzimaju se mjere za zaštitu djeteta, što može da obuhvata i postavljanje privremenog staratelja (po skraćenom postupku), osiguranje bezbjednog smještaja djeteta kod srodnika, u hraniteljskoj porodici ili adekvatnoj ustanovi za smještaj djece zatečene u životu i radu na ulici, upućivanje na medicinsko zbrinjavanje ili liječenje.
13. Kod preduzimanja hitnih mjera smještaja u ustanovu, centar za socijalni rad može donijeti rješenje usmeno, te smjestiti lice putem zamolnice. Rješenje su centri za socijalni rad u obavezi da donesu u pisanom obliku u roku od 3 dana od dana donošenja usmenog rješenja.

14. Po potrebi uputiti dijete u odgovarajuće savjetovalište.
15. U cilju zaštite najboljeg interesa djeteta centar za socijalni rad može predložiti sudu pokretanje postupka za ograničenje ili lišenje roditeljskog prava.
16. Centar za socijalni rad je dužan da učestvuje u sudskim postupcima, ne samo na poziv suda, nego i kada centar dobije informacije o promijenjenim okolnostima u porodici koje su od značaja za tekući postupak (npr. ponavljanje djela, isl.), te po traženju suda dostaviti detaljan nalaz i mišljenje o slučaju (relevantni podaci o svim članovima porodice i porodičnim okolnostima).
17. Tokom procjene potrebno je ostvariti kontakt sa zdravstvenim ustanovama (radi saznanja o zdravlju djeteta i članova porodice koji mogu biti ugroženi), vaspitno - obrazovnim ustanovama, drugim relevantnim ustanovama, organizacijama i osobama koje bi mogle biti izvor korisnih informacija za konkretan slučaj.
18. Procjena se sprovodi u skladu sa Pravilnikom o organizaciji, normativima, standardima i načinu rada centara za socijalni rad.
19. Voditelj slučaja je dužan da osigura koordiniranu, kontinuiranu, multidisciplinarnu saradnju (započetu u trenutku razmjene informacija između policije i centra za socijalni rad) između predstavnika svih institucija i organizacija zaduženih na predmetu, na način da se osigura višesmjerna razmjena informacija, zajedničko planiranje i praćenje odgovora na konkretan slučaj.
20. Voditelj slučaja sačinjava Plan usluga sa djetetom, roditeljem/starateljem, svim važnim akterima u konkretnom slučaju koji uključuje integrisane usluge koje obezbjeđuju cjelovitu, koherentnu, djelotvornu i efikasnu zaštitu i podršku za dijete i članove porodice.
21. Planom usluga definišu se zaduženja i odgovornosti svih aktera, način realizacije, vremenski okvir i praćenja uspješnosti preduzetih aktivnosti.
22. U svim situacijama u kojima postoje indicije da se radi o trgovini djecom voditelj slučaja je dužan da odmah obavijesti i Ministarstvo unutrašnjih poslova/Odjeljenje za borbu protiv trgovine ljudima.

23. Plan zaštite je sastavni dio Plana usluga.
24. Kontinuirano pratiti slučaj, a terensku posjetu obavljati najmanje jednom mjesečno, a u slučajevima kada su djeca ispod 10 godina žrtve, najmanje dva puta mjesečno.
25. O svakoj preduzetoj radnji izraditi službenu zabilješku, izvještaj ili zaspisnik i evidentirati u ISSS – Listu praćenja.
26. U slučaju potrebe voditelj slučaja može organizovati konferenciju slučaja radi obezbjeđivanja multidisciplinarnog i interresornog pristupa pravosudnih, socijalnih, zdravstvenih i obrazovnih službi i institucija a naročito u odgovoru na situacije zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja u porodici i eksploatacije.

4.4 Pružaoci usluga socijalne zaštite

U Crnoj Gori ima više ustanova i organizacija koji svi zajedno učestvuju u pružanju usluga i zaštiti djece koja su u riziku ili su uključena u život i rad na ulici i njihovim porodicama. Ovdje su navedene neke od relevantnih ustanova i organizacija koje po različitim osnovama dolaze u kontakt sa djecom koja žive i rade na ulici i koje imaju licencu za obavljanje tih usluga:

1. JU Centar „Ljubović“

U zavisnosti od procjene konkretnog slučaja u momentu kada je dijete zatečeno na ulici, predstavnik centra za socijalni rad može odlučiti o upućivanju djeteta u Centar „Ljubović“.

JU Centar "Ljubović " je ustanova socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori, koja se bavi institucionalnom zaštitom djece sa problemima u ponašanju. U Centru se zbrinjavaju, vaspitavaju i osposobljavaju djeca i omladina oba pola, državljani Crne Gore kao i strani državljani. Obrazovanje djece se obavlja u gradskim osnovnim i srednjim školama. Proizvodna i uslužna praksa obavlja se u bravarskoj radionici i kuhinji Centra, kao i u privatnim i državnim firmama u Glavnom gradu Podgorica. Djeca imaju obezbijeđenu zdravstvenu zaštitu, a pruža im se 24 časovni stručni nadzor dok su u ustanovi. Kapacitet ustanove je 34 korisnika.

Pored institucionalnog tretmana, tj smještaja djece sa problemima u ponašanju Centar „Ljubović“ pruža i uslugu Dnevnog boravka za ovu kategoriju djece. Svrha Dnevnog boravka je unaprijeđenje kvaliteta života djece u socijalnoj sredini, kroz osmišljeni i ciljano usmjeren program, u planiranom i ograničenom vremenskom periodu, na zadovoljavanju razvojnih potreba, sticanju i razvijanju životnih vještina, lične i društvene odgovornosti i ponašanja u granicama društveno prihvatljivog.

Ustanova raspolaže sa adekvatnim kapacitetima za pružanje usluge Dnevnog boravka za 10 korisnika, koji podrazumijevaju odgovarajući prostor, materijalne uslove, potreban broj stručnih radnika, smještaj u skladu sa uzrastom i polom korisnika, obezbijedjen jedan obrok tokom dana, dostupnost zdravstvenih usluga, održavanje lične higijene i higijene prostora, sigurno okruženje, kao i uslove za razvoj potencijala korisnika i osnaživanje korisnika.

Dijete će u JU Centru „Ljubović” boraviti u periodu dok organ starateljstva ne odluči o najboljem interesu djeteta i daljem tretmanu i mehanizmu zaštite (povratak u biološku porodicu, privremeni staratelj, hraniteljska porodica, druga vrsta institucionalnog smještaja i dr.).

JU Centar „Ljubović” dijete dovodi predstavnik centra za socijalni rad, u skladu sa Zakonom predviđenom procedurom za smještaj djeteta u ustanovu ili u Dnevni boravak.

U izuzetnim slučajevima, ukoliko dijete ugrožava svoju ili bezbjednost nekog drugog lica, predstavnik centra će dijete dovesti u pratnji nadležnog policijskog službenika.

<http://centarljubovic.me> , centarljubovic@t-com.me, +382 (0) 20 662-410

2. “Defendologija” Dnevni centar za djecu

“Defendologija” Dnevni centar za djecu - licencirani je servis pod licencom Dnevnog boravka za djecu i mlade sa problemima u ponašanju „Defendologija“ u okviru organizacije Centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Crne Gore „Defendologija“ čija je svrha doprinos obezbjeđivanju što potpunijeg ostvarivanja prava djece izložene raznim vidovima radne eksploatacije, nasilju, te drugim vidovima eksploatacije uz rizik da postanu djeca ulice. Tim Defendologije sačinjavaju socijalni radnik, psiholog, učitelj, medijator u zajednici, koordinator, finansijski radnik, predsjednik te 10 volontera.

U skladu sa planom pružanja usluge te potrebama korisnika u okviru Dnevnog centra dostupne su sledeće usluge: obrok, tuširanje i dobijanje čiste odjeće, usluga pranja i sušenja veša, šišanje, radioničarski rad (edukativni, kreativni, rekreativni, itd.), radionice sa roditeljima, (opismenjavanje, teme od značaja) psihosocijalna podrška i savjetodavni rad sa djecom i roditeljima, terenski rad, posredovanje između korisnika i institucija, pravna pomoć itd.

<http://www.defendologijamne.com/>, e-mail: defendologijamne@gmail.com

Tel: +382 (40) 682-680 /040 282-888

3. NVU Centar za prava djeteta Crne Gore

NVU Centar za prava djeteta Crne Gore je nevladina, nestranačka, neprofitna organizacija usmjerena na unapređenje kvaliteta života djece i mladih kroz promociju i programe zaštite prava djeteta. Centar sprovodi licenciranu uslugu Centar za podršku djeci i porodici- Dnevni boravak za djecu u riziku. Usluga se realizuje kroz programe: preventivne, edukativno-kreativne, savjetodavno-terapijske, programe prevencije i zaštite zdravlja, programe podrške u ranom rastu i razvoju djeteta, programe ekonomskog osnaživanja porodica i programe podrške porodici.

4.5. Uloga zdravstvenog sistema

Zdravstveni sistem ima značajnu ulogu u prevenciji i zaštiti od nasilja, zaduženja vezana za dokumentovanje nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, obavljanje sudsko-medicinske ekspertize u specijalizovanom tretmanu djeteta i porodice i u praćenju razvoja djeteta. Zdravstveni radnici mogu biti među prvima kojima se dijete uključeno u život i rad na ulici ili njegova okolina obraćaju za pomoć u situacijama kada je dijete bolesno, povrijeđeno ili je korisnik psiho-aktivnih supstanci i sl.

Zdravstveni radnici u saradnji sa službama socijalne zaštite i drugim nadležnim organima pravovremeno trebaju obezbijediti zdravstvenu zaštitu svakog djeteta.

Zdravstveni radnici su dužni da obezbijede zdravstvenu zaštitu ovim licima (bez obzira da li lice ima status osiguranika ili ne, u skladu sa Zakonom o obaveznom zdravstvenom osiguranju). Zdravstvena zaštita podrazumijeva sve nivoe zdravstvene zaštite:

- primarni,
- sekundarni i
- tercijalni.

U cilju pružanja kontinuirane brige o ovim licima neophodno je zakazati jedan kontrolni pregled ili uputiti na druge zdravstvene službe, socijalne ili druge nadležne institucije.

Detaljno i precizno dokumentovanje stanja djeteta i okolnosti pod kojima je povreda nastala (ukoliko je dijete povrijeđeno) imaju veliki značaj za proces zaštite djeteta. Zato treba brižljivo opisati povredu i zabilježiti sve podatke koji se odnose na nastanak povrede, na nasilnika, na eventualne svedoke ili pratioce, na službe koje su intervenisale. Ako postoji mogućnost, povrede djeteta treba fotografisati.

Zdravstveni radnici koji uoče povredu ili bilo kakvu sumnjivu simptomatologiju u skladu sa usvojenim protokolima o postupanju, bez odlaganja obavještavaju policijske službenike.

Zdravstveni radnici sa dužnom pažnjom procjenjuju opšte stanje djeteta u cilju utvrđivanja eventualne neuhranjenosti i zapuštenosti djeteta i bilježe elemente koji bi mogli ukazivati na zanemarivanje djeteta, te o tome obavještavaju nadležni organ starateljstva (centar za socijalni rad).

Zdravstveni radnici po osnovu specifičnosti sredine i ustanove formiraju optimalni tim, koji se sastoji od pedijataru i medicinske sestre (to može biti načelnik pedijatrije, odgovorne pedijatrijske sestre, službe hitne pomoći i psiholog).

Predstavnici zdravstvenih ustanova, u skladu sa već usvojenim protokolima o postupanju zdravstvenih radnika, ravnopravno će učestvovati i doprinosiće svojim angažovanjem u multisektorskim i multidisciplinarnim timovima.

4.6. Uloga vaspitno-obrazovnog sistema

Stručnjaci i zaposleni u vaspitno-obrazovnim ustanovama imaju važnu ulogu u prepoznavanju i efikasnom i adekvatnom reagovanju u situacijama kada postoji sumnja da je dijete, odnosno učenik uključen u život i rad na ulici, a naročito u okolnostima u kojima postoji rizik da dijete napusti školu i prekine školovanje.

Dokazano je da je uključenost djece iz marginalizovanih grupa u obrazovni sistem ključna tačka za prevenciju potencijalno ili stvarno štetnog rada djece na ulici. Najefikasniji modeli prevencije i zaštite ove pojave se oslanjaju na prepoznavanje rizika za napuštanje škole, uključivanje djece koja su napustila ili prekinula školovanje, pružanje podrške djetetu za školovanje (podrške u učenju, razvoju navika, obezbjeđivanju udžbenika i neophodnim sredstvima, izrada individualnog plana učenja, savjetodavno usmjeravanje djeteta i roditelja i sl.).

Pored prijavljivanja i učestvovanja u procesu zaštite, ove ustanove su u obavezi da djeci i učenicima pruže adekvatnu pomoć za uključivanje u vaspitno-obrazovni proces, kada su djeca izvan sistema obrazovanja i da u tom procesu ostvare konstruktivnu i kvalitetnu saradnju sa porodicom djeteta, saradnici u socijalnoj inkluziji, medijatorima u zajednici i drugim relevantnim službama. To podrazumjeva i pojačan vaspitno-obrazovni rad sa djetetom, saradnju sa roditeljima, rad u okviru odeljenske zajednice i drugim resursima ustanove.

Uloga prosvjetnih radnika u dijelu prevencije, ranog identifikovanja/prepoznavanja (djece koja žive i rade na ulici ili su u riziku) kao i pravovremena reakcija ogleda se u sljedećem:

- Praćenje ponašanja djeteta (fizičko i emocionalno);
- Bilježenje odsustva sa redovne nastave;
- Praćenje u kojoj mjeri roditelj/staratelj brine o potrebama djeteta (fizičko, zdravstveno, obrazovno, emocionalno, neadekvatan nadzor, napuštanje);
- Obavljanje razgovora sa djetetom u cilju prikupljanja informacija i stvaranja odnosa zasnovanog na povjerenju;
- Praćenje u kojoj mjeri je zastupljena standardna pedijatrijska njege (ne/redovne vakcinacije, ne/davanje terapije), prisustvo netretiranih prenosivih bolesti (šuga, vaške, ekcem), roditelj odbija ili propušta da uputi dijete na liječenje kod povreda ili hroničnih bolesti koje mogu da trajno oštete djetetov razvoj i zdravlje ili ugroze život (astma, dijabetes i sl.);
- Procjena roditeljske podrške.

Ukoliko prosvjetni radnik, na osnovu konkretnih okolnosti, posumnja da se dijete bavi životom i radom na ulici, on/ona:

- Obavještava o tome školsku PP službu (ako je u školi ima);
- Poziva roditelje/stratelje na razgovor;
- Uz pomoć školskog psihologa/pedagoga i/ili socijalnog saradnika organizuje razgovor/e sa roditeljima i sa djetetom;
- Upozorava roditelje/staraoce na sve rizike života i rada djeteta na ulici;
- Posvećuje djetetu veću pomoć, pažnju i podršku kako bi školsko okruženje prihvatio kao podsticajno i prijateljsko.

Ukoliko dijete/učenik učestalo ne dolazi na nastavu, prosvjetni radnik:

- Poziva roditelje/stratelje na razgovor;
- Poziva saradnika u socijalnoj inkluziji i/ili medijatora u zajednici (ukoliko postoji);
- Poziva prosvjetnu inspekciju;
- Poziva predstavnika centra za socijalni rad;
- Koristi zakonom predviđene mjere – prijavljuje roditelja/staraoce;
- Nakon povratka djeteta u školu, sprovodi intezivan program resocijalizacije u saradnji sa psihološko/pedagoškom službom i socijalnim saradnikom.

Ukoliko škola dobije informaciju od CZSR, MUP-a ili druge instiucije/organizacije, da je njihov učenik zatečen u prosjačenju, škola je obavezna da realizuje pojačan vaspitno- obrazovni rad s učenikom i da o preduzetim mjerama i radnjama povratno obavijesti instituciju/ organizaciju u pisanoj formi.

4.7. Uloga organizacija civilnog društva

Učešće i doprinos organizacija civilnog društva u prevenciji, ranom prepoznavanju, intervenciji i pružanju podrške i pomoći djetetu uključenom u život i rad na ulici i njegovoj porodici je od vitalnog značaja za funkcionisanje sveukupnog sistema zaštite.

Posebnu ulogu imaju organizacije civilnog društva koje posjeduju licencu za pružanje usluga socijalne zaštite djeci i mladima u Crnoj Gori, od kojih se očekuje:

- prijava saznanja o potencijalnoj ili stvarnoj šteti od zlostavljanja, zanemarivanja i eksploatacije djece uključene u život i rad na ulici i kod djece kod koje su prepoznati višestruki i izraženi rizici od ove pojave;
- pružanje usluga podrške životu u zajednici koristeći raspoložive kapacitete;

- pružanje usluga u preventivnim programima i kampanjama u saradnji sa relevantnim subjektima;
- pružanje konsultativne podrške i asistencije na zahtijev, u skladu sa mandatom organizacije stručnim radnicima iz drugih organizacija socijalne zaštite i drugim službenim licima;
- učešće na konferencijama slučaja po pozivu;
- aktivno učestvovanje u radu tijela na lokalnom nivou koja se bave djecom uključenom u život i rad na ulici i obavljanje dogovorenih zadataka.

Nadležna ministarstva mogu pojedinačnim Memorandumima o saradnji definisati na koji način bi se uključile organizacije civilnog društva kao partneri i pružaoci određenih usluga u cilju uspješnog preveniranja, zbrinjavanja, reintegracije i resocijalizacije djece koja su uključena u život i rad na ulici. Sve zajedničke aktivnosti bi se planirale u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti podataka o ličnosti¹⁶.

V. OSNOVE ZA PRIMJENU PROTOKOLA

5.1. Saradnja – oblici, način i sadržaj

Stručnjaci u socijalnoj zaštiti, zdravstvu, obrazovanju, policiji i drugim organima, ustanovama i organizacijama treba da **poznaju i koriste zakonske mogućnosti, postojeće protokole i svoja ovlašćenja** radi zaštite djece koja su uključena u život i rad na ulici.

Svi organi, ustanove i organizacije, službena lica i drugi stručnjaci koji su uključeni u proces zaštite djeteta **dužni su da uspostave efikasne načine saradnje i razmjene podataka** značajnih za zaštitu djece uključene u život i rad na ulici. Takvi oblici saradnje pretpostavljaju ne samo prijem određenih obavještenja, molbi i zahtjeva od strane drugih aktera u sistemu zaštite, već i **davanje povratnih informacija** organu, ustanovi ili organizaciji od kojih su zahtjev, molba ili obavještenje primljeni.

Nadležne službe i drugi organi, ustanove, i organizacije **ovlašćeni su da razmjenjuju lične podatke o djetetu i njegovoj porodici**, na zahtjev ili po službenoj dužnosti, ukoliko je to neophodno radi zaštite djeteta i obavljanja poslova u okviru njihove zakonom utvrđene djelatnosti.

¹⁶"Sl. list Crne Gore", br. 79/08 od 23.12.2008, 70/09 od 21.10.2009, 44/12 od 09.08.2012

5.2. Edukacija stručnjaka za primenu Protokola

Edukacija službenih lica i stručnjaka iz različitih sistema treba da omogući da se razvije i održava specifična kompetencija stručnjaka na planu zaštite djece uključene u život i rad na ulici, da se stručnjaci osposobe da dobro razumiju pojavu i da adekvatno postupaju u preventivnim, zaštitnim i drugim aktivnostima.

Edukacija treba da obuhvati stručnjake u policiji, zdravstvu, obrazovanju, socijalnoj zaštiti, pravosuđu, kao i stručnjake iz drugih službi i organizacija koje obavljaju stručne poslove od značaja za zaštitu djece, kako bi bili upoznati sa redosledom postupaka za zaštitu djeteta sadržanim u ovom protokolu.

Stručna lica će se usavršavati i sticati posebna znanja iz oblasti prava djeteta i o pravilima postupanja sa djecom koja su u riziku ili su žrtve različitih zloupotreba, kontinuirano a u skladu sa procijenjenim potrebama nadležnih ministarstava.

Stručno usavršavanje će obuhvatiti i sticanje posebnih znanja o tehnikama i načinu vođenja razgovora sa maloljetnim licima, s obzirom na njihovu zrelost i specifična lična svojstva.

5.3. Praćenje primjene Protokola

Primjenu Protokola pratiće Koordinaciono tijelo koje će biti formirano od strane nadležnih ministarstava.

Radom Koordinacionog tijela rukovodiće Predsjednik, a u sastavu tijela će se nalaziti sekretar i predstavnici potpisnika Protokola, kao i predstavnik Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Dodatne obaveze i nadležnosti Koordinacionog tijela:

- Sazivanje i organizacija redovnih i ad hoc sastanaka potpisnika Protokola, sa mogućnošću pozivanja na sastanke i predstavnike organizacija/ institucija koje nisu potpisnice Protokola;
- Upućivanje zahtjeva za dostavljanje informacija o slučajevima prosjačenja nadležnim institucijama/organizacijama;
- Javna promocija odredbi iz Protokola.

PROTOKOL OBAVEZUJE:

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA

MINISTAR mr Sergej Sekulović

Sergej Sekulović

MINISTARSTVO PRAVDE, LJUDSKIH I MANJINJSKIH PRAVA

MINISTAR

Rukovodilac

Sergej Sekulović

MINISTARSTVO PROSVJETE, NAUKE, KULTURE I SPORTA

MINISTARKA prof. dr Vesna Bratić

Vesna Bratić

MINISTARSTVO ZDRAVLJA

MINISTARKA dr Jelena Borovinić Bojović

Jelena Borovinić Bojović

MINISTARSTVO FINANSIJA I SOCIJALNOG STARANJA

MINISTAR mr Miloško Spajić

Miloško Spajić